

Юрій Володимирович **КОВТУНЕНКО**

д.е.н., доцент, професор кафедри, Державний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8528-605X>

e-mail: y.v.kovtunenکو@op.edu.ua

Дмитро Юрійович **КОВТУНЕНКО**

аспірант, Державний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7324-0828>

e-mail: dkovtunenکو92@gmail.com

Наталія Миколаївна **ФОМІНА**

аспірантка, Державний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2334-8267>

e-mail: natalyfomina20@gmail.com

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

У роботі вивчено основні підходи стосовно визначення поняття «соціального підприємництва», зокрема широкий підхід, комбінований (комерційно-соціальний), інноваційний та проблемно-орієнтований підходи. Узагальнено, що соціальне підприємництво – це діяльність, яка має на меті вирішення соціальних проблем та задоволення потреб суспільства; унікальна можливість об'єднання соціальної місії та бажання заробити гроші, надати деякі послуги та реалізувати товари. Виявлено, що процес формування інструменту управління соціальним підприємництвом в умовах трансформаційної економіки в державі відбувається досить повільно.

Ключові слова: соціальне підприємництво, діяльність, проблема, розвиток, економічне становище

ВСТУП

У сучасному світі соціально-економічне становище країни, корупція та проведення державної політики, що заважають реалізації національних інтересів призводять до низки проблем: підвищення цін, комунальних тарифів, зростання безробіття, невисокий розмір заробітних плат та пенсій, труднощі медицини тощо. Для розв'язання вищевказаних соціальних проблем та підтримки соціальної стійкості й сприяння економічному розвитку необхідно сформувати такий механізм активізації суспільства, як соціальне підприємництво. Процес формування інструменту управління соціальним підприємництвом в Україні здійснюється повільно. Саме тому проблемам розвитку соціально-економічного сектору в умовах трансформаційної економіки приділяється багато уваги. Наукові аспекти соціально-економічних процесів розглянуті в наукових працях вітчизняних і закордонних вчених. Серед них роботи дослідників: А.А. Свинчук [1], Б.І. Косовича [2], М. Ізюмського [3], А.В. Толстової [4], М. Хмари [5], І.С. Каменка [6], В. Назарука [7] та ін.

МЕТА статті – вивчення проблем та можливостей розвитку соціального підприємництва в Україні в умовах

трансформаційної економіки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних та закордонних вчених, матеріалах періодичних видань. Використовувались методи аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Соціальне підприємництво відноситься до того виду бізнесу, прибуток якого спрямований переважно на розвиток бізнесу, суспільні питання та вирішення нагальних громадських проблем. Широкого вжитку як суспільне явище набуло на початку 80-х рр. XX ст. На сьогодні соціальне підприємництво динамічно розвивається та застосовується в європейських країнах для вирішення таких питань, як безробіття, соціальний захист тощо. Головною місією являється принесення користі суспільству. Водночас перед соціальним підприємцем стоїть завдання покращення суспільної системи [3].

Для уточнення поняття соціального підприємництва ознайомимося з різними підходами до його визначення (табл. 1).

Таблиця 1 – Підходи стосовно визначення поняття «соціальне підприємництво» [складено за матеріалами [1]]

Широкий підхід	Діяльність, наслідком якої являється виконання соціальної мети. До такої діяльності може відноситись діяльність недержавних неприбуткових організацій, державних соціальних організацій, традиційних бізнес-організацій, які на постійній основі містять соціальну складову.
Комбінований (комерційно-соціальний) підхід	Діяльність, спрямована на досягнення не лише соціальних, але й комерційних результатів. За такого підходу соціальне підприємництво – це вужча сфера діяльності, яка передбачає наявність бізнес-складової.
Інноваційний підхід	Діяльність, спрямована на вирішення соціальних проблем за допомогою здійснення соціальних перетворень, отримання фінансового прибутку водночас не є пріоритетом.
Проблемно-орієнтований підхід	Діяльність, результат якої спрямований на деяку соціальну групу або проблему (інваліди, алко- та наркозалежні, безпритульні тощо).

Аналізуючи всі наведені визначення можна узагальнити, що соціальне підприємництво – це діяльність, що має на меті вирішення соціальних проблем. Отже, соціальне підприємництво визначається, як діяльність альтруїстичного характеру, зосереджена на соціальних вигодах [4].

Однією з найгостріших проблем розвитку соціальних підприємств в умовах трансформаційної економіки є відсутність стартових інвестицій та можливості конкурсування за фінансування з іншими організаціями. Окрім цієї проблеми також можна виділити ще й такі:

- відсутність знань про природу соціального підприємництва зі сторони суспільства, а також про переваги, які надасть розвиток даної галузі;

- законодавче й адміністративне просування ідеї соціального підприємництва займає дуже багато часу від ухвалення до впровадження на державному рівні, крім цього не кожне підприємство забезпечене належною ресурсною та матеріально-технічною базою, що також ускладнює процес реалізації законодавчих актів;

- проблеми, пов'язані з розбіжностями у психології соціального підприємництва; відсутність коштів на перших порах створення підприємства [6].

Також розвитку перешкоджають деякі негативні фактори:

- стрімкий ріст цін на електроенергію;

- нестабільність економічної та політичної ситуації у країні, наслідком чого є недовіра зі сторони іноземних інвесторів;

- процвітання корупції, яка руйнує економіку та соціальне життя у країні;

- повна відсутність державної підтримки. [4].

Попри це, розвиток соціального підприємництва в умовах трансформаційної економіки є обов'язковою складовою розвитку країни. За даними Всеукраїнського ресурсного центру розвитку соціального підприємництва «Соціальні ініціативи» існує 5 великих можливостей для розвитку соціального підприємництва в Україні, які підштовхуватимуть до появи все більшої кількості соціальних підприємств. Серед них такі:

- відсутній закон, що міг би регулювати соціальне підприємництво, тому вибір оптимальної організаційно-правової форми не зазнає перешкод, як з боку оподаткування, так і з боку бізнес-моделі. Це, зі свого боку, означатиме, що соціальне підприємство може бути як комерційним проектом громадської організації, так і публічним акціонерним товариством. За цих обставин не слід забувати, що підприємство створюється на заради отримання пільг, а для отримання користі суспільством;

- наявні ресурси, що не використовуються традиційною формою бізнесу. Переважно це людський ресурс, до якого так само належать: люди з обмеженими можливостями, молодь, багатодітні мами, біженці, люди, що вийшли з місць позбавлення волі, національні меншини, люди з різного роду залежностями, ВІЛ-позитивні люди тощо. У більшості випадків такі люди володіють гарними навичками та вміннями, але через деякі упередження традиційні підприємці не беруть їх на роботу. Також до ресурсів відносяться споруди, що знаходяться у власності громад, але не використовуються через їх аварійний стан;

- постійна зацікавленість великого бізнесу в аутсорсингу. Ця можливість пов'язана зі схильністю великих підприємств не утримувати низку додаткових служб та відомств, адже на це потрібно постійно витратити безліч коштів, тому компанії надають перевагу замовленню таких послуг (клінінг, доставка, технічне обслуговування, реклама, аудиторські послуги тощо). Завдяки цьому малий бізнес має змогу розвиватись. Крім цього, існує деяка соціальна відповідальність, що полягає в необхідності допомоги місцевим громадам у вирішенні нагальних проблем. Останнім часом з'явилась тенденція до заміни грантів на стартапи, адже в цьому випадку, по-перше, забезпечується аутсорсинг, а, по-друге, вирішується соціальна проблема, що, зі свого боку, не потребуватиме наступних грантів. Водночас у разі укладення угоди великого бізнесу із соціальним підприємством на декілька років, можливість становлення соціального підприємця банкрутом скорочується в рази;

- зростання лояльності споживачів до продукції соціального підприємництва. Це пов'язано з тим, що раніше у разі вибору продукції увагу звертали здебільшого на ціну, а зараз ще й на країну, яка є виробником, на інгредієнти у складі продукції, на термін придатності й навіть на наявність соціального складника. У разі вибору такої продукції у покупця складається відчуття зв'язку з корисною справою, проте він для цього не приклад жодних зусиль. Зважаючи на те, що в Україні відносно невелика кількість таких підприємств, вони можуть легко знаходити своїх покупців, формуючи водночас більш розумну культуру споживання, а також спільно розв'язувати гострі соціальні проблеми громад;

- підтримка соціального підприємництва інтернаціональними фондами та організаціями. Існує багато варіантів розвитку таких подій. Наприклад, ООН надає підтримку внутрішньо переміщеним особам та створює для таких осіб робочі місця. Міжнародна організація з міграції також надає допомогу вимушеним переселенцям та громадам, які постраждали від конфліктів. Водночас проводяться тренінги та надаються гранти задля підтримки їх зусиль стосовно власного матеріального забезпечення через соціальні підприємства. Донорські програми мають на меті розвиток сільських районів та містять елементи соціального підприємництва. Соціальне інвестування компанії «Western NIS Enterprise Fund», створеної для повної підтримки малих підприємств шляхом надання доступних кредитів, консультацій та тренінгів, а також для створення зв'язків у соціальному підприємстві і вирішення тим самим деяких проблем громад.

Головним інструментом, який дозволить соціальному підприємству в умовах трансформаційної економіки розвиватись і надалі, є державна підтримка, що, зі свого боку, має супроводжуватись програмами розвитку соціальних підприємств, впровадженням систем пільгового кредитування, вироблення національної стратегії розвитку соціального підприємництва, яка дозволила б скоординувати зусилля всіх зацікавлених сторін – підприємців, громадських організацій, донорських структур та держави. Потрібна чітка і скоординована робота тих, хто у цей процес уже залу-

чений, а також фінансування окремих проєктів, які дозволять вирішувати проблему системно [1–8].

Розвиток соціального підприємництва в умовах трансформаційної економіки в Україні потребує реалізації таких заходів:

- розроблення та прийняття положення про соціальне підприємництво та закріплення його у законодавстві України;

- створення єдиної комунікаційної мережі, в яку увійшли б: реєстр усіх соціальних підприємств, інформація про їх діяльність, опис продукції, зміни, які сталися в суспільстві завдяки їх праці. Це сприятиме поширенню інформації про успішні соціальні бізнес-проєкти і дозволить підприємцям взаємодіяти більш ефективно один з одним;

- залучення іноземних інвестицій, які могли б допомогти впровадженню сучасних технологій у виробництво;

- запроваджувати навчальні курси із соціального

підприємництва, які розкриватимуть справжні, правдиві цілі напряму діяльності; запровадити дисципліну «Соціальне підприємництво» у закладах вищої освіти, що буде сприяти підготовці фахівців для діяльності таких підприємств, а також потрібно збільшити кількість публікацій книжок з відповідною темою українською мовою, адже донедавна була видана лише одна книга із соціального підприємництва українською, яка має більш-менш системний характер [5].

ВИСНОВКИ

Отже, підбиваючи підсумок, можна з упевненістю сказати, що діяльність соціального підприємництва в умовах трансформаційної економіки спрямована на пришвидшення позитивних соціальних змін та забезпечення покращення громадського життя, а тому повинна стати керівним фактором розвитку всієї країни. Усе це дозволить зменшити соціальну напругу в країні і, як наслідок, підвищити економічний розвиток.

Список використаних джерел

1. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін / А.А. Свинчук та ін. К: Вінеї, 2017. 188 с.
2. Косович Б.І. Соціальне підприємництво в Україні: актуальні питання становлення. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 77–81.
3. Ізюмський М. Новий погляд на соціальне підприємництво. *ГУРТ*. 2015. № 2. С. 15–19.
4. Толстова А.В., Сергієнко С. Розвиток соціального підприємництва в Україні: проблеми та можливості. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 384–391.
5. Хмара М. Інноваційна специфіка соціального підприємства. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2018. Вип. 1/2 (47/48). С. 31–35.
6. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/202011/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf.
7. Назарук В. 5 великих можливостей для розвитку соціального підприємництва в Україні. URL: <https://delo.ua/business/5-mozhливостей-dlja-rozvitku-socialnogo-pidprijemnictva-v-ukraji-341252/>
8. Kovtunen Yu.V. Diversification of innovative development of business structures in the context of intellectualization: monograph. Schweinfurt: Time Realities Scientific Group UG (haftungsbeschränkt), 2019. 405 p.

References

1. A. Social entrepreneurship: from idea to social change / A. Svynchuk, et.al.. Kyiv: Vienei, 2017. 188 p. [in Ukrainian].
2. Kosovych B. Social entrepreneurship in Ukraine: actual questions of establishment. *Economy and state*. 2020. № 3. pp. 77–81 [in Ukrainian].
3. Izumskyi M.A. New look at social entrepreneurship. *HURT*. 2015. № 2. pp. 15–19 [in Ukrainian].
4. Tolstova A.V., Serhienko S. Development of social entrepreneurship in Ukraine: problems and opportunities. *Bulletin of Transport Economics and Industry*, 2018, № 62, pp. 384–391 [in Ukrainian].
5. Khmara M. Innovative specifics of social enterprise. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University. International relations*. 2017, pp. 31–35 [in Ukrainian].
6. Social entrepreneurship in Ukraine. Economic and legal analysis. 2020. 37 p. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/202011/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf. [in Ukrainian].
7. Nazaruk V. 5 great opportunities for the development of social entrepreneurship in Ukraine. URL: <https://delo.ua/business/5-mozhливостей-dlja-rozvitku-socialnogo-pidprijemnictva-v-ukraji-341252/> [in Ukrainian].
8. Kovtunen Yu.V. Diversification of innovative development of business structures in the context of intellectualization: monograph. Schweinfurt: Time Realities Scientific Group UG (haftungsbeschränkt), 2019. 405 p.

Yurii KOVTUNENKO

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of department, Odessa Polytechnic State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8528-605X>

e-mail: y.v.kovtunenکو@op.edu.ua

Dmytro KOVTUNENKO

postgraduate student, Odessa Polytechnic State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7324-0828>

e-mail: dkovtunenکو92@gmail.com

Nataliia FOMINA

postgraduate student, Odessa Polytechnic State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2334-8267>

e-mail: natalyfomina20@gmail.com

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION ECONOMY

The paper is devoted to the study of prospects, problems and opportunities for the development of social entrepreneurship, which necessitates the study and generalization of the experience of Ukraine and other countries. The paper examines the main approaches to defining the concept of "social entrepreneurship", in particular a broad approach, combined (commercial and social), innovative and problem-oriented approaches. It is generalized that social entrepreneurship is an activity aimed at solving social problems and meeting the needs of society; a unique opportunity to combine a social mission and a desire to make money, provide some services and sell goods. The historical aspects of the formation of this type of entrepreneurship are considered. The functions aimed at adapting to crisis situations and the conditions necessary for the existence and full functioning of social entrepreneurship are highlighted. The main functions of social entrepreneurship are the creation of new jobs and reduction of social tension. The issues related to the negative factors and problems of development of this type of entrepreneurship are substantiated and covered. It was found that the process of forming a tool for managing social entrepreneurship in the country of transformation economy is quite slow. At the same time, the most acute problem is the lack of start-up investments and the lack of competition for funding, as well as bureaucracy, corruption, rapid price increases and the instability of the state economy. Opportunities and measures have been found that will allow companies to improve and develop in a positive way. These include: state support and the development of accompanying laws and regulations, the mobilization of untouched resources and the attraction of foreign investment.

Keywords: social entrepreneurship, activity, problem, development, economic situation